

مزایای بکارگیری نیروی مردمی در یک سازمان نظامی

مهدی صباغی^۱، احمد وحیدی^۲، فضل‌اله نوذری^۳، عباس نیلفروشان^۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۵/۱۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۱۳

چکیده:

در پژوهش حاضر تحت عنوان «مزایای بکارگیری نیروی مردمی در یک سازمان نظامی»، با بهره‌گیری از روش توصیفی-تحلیلی و به صورت کاربردی و با انجام مطالعات نظری و محیط‌شناسی تلاش گردیده است تا در راستای اهداف پژوهش و ارائه پاسخ به فرضیه‌های تحقیق اقدام گردیده است. به‌طور کلی پرسش‌نامه‌های این پژوهش بین افراد خبره و صاحب‌نظر مرتبط با موضوع در قالب جامعه آماری ۵۴ نفری که به صورت تمام‌شمار انجام گرفته، توزیع و سپس نظر آنان نیز جمع‌آوری شده است. پس از گردآوری پرسش‌نامه‌ها در هر مرحله و بررسی نظر جامعه آماری با استفاده از تکنیک‌ها و روش‌های آماری نسبت به تجزیه و تحلیل داده‌ها اقدام و در ادامه به جمع‌بندی برای پاسخ به سوال‌های تحقیق نیز پرداخته شده است. نتایج نشان داد ارتباط معنی‌داری میان به‌کارگیری نیروی مردمی با ابعاد توسعه آموزش‌های متناسب، تجهیزات، آمار و پشتیبانی، وجود فرماندهی و رهبری کاریزماتیک، نظم و انضباط و قانون‌مداری سازمانی، طرح ریزی و سازماندهی بهینه، آمادگی معنوی رابطه معنی‌داری وجود دارد.

واژگان اصلی: بکارگیری، نیروی مردمی، سازمان نظامی.

۱. عضو هیات علمی دانشکده امنیت دانشگاه افسری امام حسین (علیه السلام)، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

mahdisa1402@gmail.com

۲. استادیار، گروه مدیریت راهبردی نظامی، دانشکده دفاع ملی، دانشگاه عالی دفاع ملی، تهران، ایران

۳. دانشیار، علوم راهبردی دفاعی، دانشگاه جامع امام حسین (علیه السلام)، تهران، ایران

۴. استادیار، علوم راهبردی دفاعی، دانشگاه جامع امام حسین (علیه السلام)، تهران، ایران

مقدمه

با نگرش به وضعیت کنونی جهان، مشهود است که قدرت های سلطه گر با از بین بردن حقوق اولیه انسان ها و نقض استقلال، آزادی و حقوق مسلم دیگر ملل به دنبال منافی برای خود در اقصی نقاط کره خاکی بوده و با تکیه بر تمام ابعاد توانمندی های مادی خویش، در پی حفظ سلطه خود بر دیگران به هر بهایی هستند. از آنجایی که منطقه جنوب غرب آسیا از جمله مناطقی است که برای استکبار جهانی دارای منافع بسیار مهمی نظیر ذخایر انرژی، بازار اقتصادی و ... می باشد، لذا به منظور تسلط بر منابع این منطقه، از هیچ تلاشی فروگذار نمی کنند. از طرفی جمهوری اسلامی ایران پس از پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی بدلیل الهام از تعالیم عالیه اسلام ناب محمدی (ص) همواره در پی حفظ استقلال، آزادی و منافع بحق خود بوده و به شدت از سوی نظام سلطه مورد تهدید مستمر قرار گرفته است. آمریکا به عنوان پرچمدار استکبار جهانی از بدو پیروزی انقلاب اسلامی همواره با تکیه بر توانمندی های مادی، امکانات، تجهیزات و فناوری پیشرفته به دشمنی علیه جمهوری اسلامی ایران پرداخته و در این مسیر از هیچ تلاشی دریغ نورزیده و پس از حادثه ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ و اشغال افغانستان و عراق، به عنوان محتمل ترین تهدید علیه جمهوری اسلامی ایران در نبردهای همپراز و ناهمپراز مطرح می باشد (غفوری و همکاران، ۱۳۹۶).

آموزه های موجود در نیرو های مسلح و تجربه تاریخی آنها در آموزش ها و تجارب عملیاتی، بخصوص دفاع مقدس، همگی مربوط به نبرد همپراز می باشد در حالیکه نبرد محتمل آینده ی کشور، نبردی ناهمپراز است. در جنگ ناهمپراز طرف های درگیر در آن، از حیث فناوری و توانایی های نظامی در جنگ در یک سطح قرار ندارند، به همین سبب روش های مورد استفاده آنان در جنگ علیه یکدیگر، متفاوت از هم است. این گونه جنگ ها، شامل به کارگیری رویکردهای غیر قابل پیش بینی یا غیر متعارف برای ختنی نمودن یا تضعیف قوای دشمن و بهره برداری از نقاط آسیب پذیر او، از طریق فناوری غیر قابل انتظار یا روش های مبتکرانه است (دانیالی، ۱۳۸۳: ۴).

از اینرو، کشور ما نیز دارای پشتوانه ی مردمی است که با توسل به ایمان و ارزش های اعتقادی، دینی و ملی خود سابقه ی درخشانی در مقابله با ظلم و ستم و استعمارستیزی و هشت سال استقامت و پایداری در دوران دفاع مقدس را در کارنامه ی خود ثبت کرده است و اسناد بالادستی نظام جمهوری اسلامی نیز به این موضوع تأکید می نماید.

بیان مسئله

با توجه به محیط سیاسی ناپایدار و سیال نظام بین‌الملل و وجود شرایط عدم قطعیت، تعدد بازیگران، سرعت تحول در فناوری به‌ویژه در عرصه نظامی و تهدیدات احتمالی متصور و... در محیط داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی در جنگ‌های آینده، ضرورت ارزیابی و شناخت ماهیت و ابعاد تهدیدات آینده، به‌منظور حفظ، ارتقاء و کسب آمادگی رزمی مطلوب در نیروهای مسلح و دستیابی به قدرت بازدارندگی مؤثر جهت جلوگیری از وقوع تهدیدات نظامی و پیروزی در میدان نبرد با حداقل آسیب‌پذیری و در کوتاه‌ترین زمان ممکن، از ضروریات مهم و اساسی در سازمان-های نظامی هر کشوری می‌باشد. مرور اجمالی وقایع و جنگ‌های مهم تاریخ نیز نشان می‌دهد که دفاع مردمی و مشارکت همه‌جانبه‌ی آنان در این امر چه مزایایی داشته و آنجا که از این منبع عظیم انسانی غفلت شده، چه برگ‌های خفت باری بر دفتر تاریخ آن ملت ثبت و ضبط شده است. (مشفق فر، ۱۳۸۳). با وجود این که امروزه مفهوم دفاع همه‌جانبه و دفاع ملی در جمهوری اسلامی ایران بر اساس اندیشه‌های دفاعی حضرت امام خمینی (ره) و پس از ایشان بر مبنای تدابیر و تفکر دفاعی حضرت امام خامنه‌ای «مدظله العالی» شکل گرفته است و موجب گردیده تا کشور را در مقابل تهدیدات متنوع و گسترده حفظ نماید و هم‌چنین دشمنان زخم خورده‌ی انقلاب اسلامی را از عملی نمودن هرگونه تفکر تهاجمی علیه جمهوری اسلامی باز دارد، لیکن ارزیابی، تحلیل و ترسیم واقعی ماهیت جنگ آینده یکی از ضرورت‌ها و مهم‌ترین پیش‌نیازها برای پاسخ به سؤالات اساسی دفاعی کشور محسوب می‌گردد و جهت‌گیری‌های دفاعی کشور را در دراز مدت تعیین می‌نماید. از طرفی کلیه‌ی اقدامات و فعالیت‌های نیروهای مسلح در زمان صلح در راستای تقویت بنیه نظامی از طریق به‌کارگیری نیروهای مردمی با هدف حفظ و توسعه‌ی آمادگی دفاعی و توان رزم مطلوب و دستیابی به ایجاد قدرت بازدارندگی به‌منظور جلوگیری از وقوع تهدید نظامی و یا در صورت حادث شدن، جهت پیروزی در میدان جنگ با حداقل آسیب‌پذیری و در کوتاه‌ترین زمان ممکن می‌باشد که دستیابی به این مهم بدون بررسی و شناخت دقیق ماهیت و ابعاد جنگ آینده، امکان‌پذیر نخواهد بود (نوذری، ۱۳۹۲: ۹۰).

پیشینه پژوهش و مبانی نظری

مبانی نظری

توسعه آموزش‌های متناسب

پیکورز و مایرز دو نفر از صاحب‌نظران مدیریت در مورد اهمیت آموزش چنین می‌گویند: آموزش، کارکنان را قادر می‌سازد که از طریق به دست آوردن مهارت بیشتر، آمادگی لازم را برای ترفیعات بعدی در سازمان به دست آورند.

آموزش، کارکنان را یاری می‌دهد تا با روش‌های انجام کار جدید، وسایل و ابزار مدرن پیشرفت‌های نوین که هرچند گاه یک‌بار در سازمان عرضه می‌شود، آشنایی لازم را پیدا نماید. آموزش کافی و مؤثر سبب تقلیل نارضایتی‌ها، غیبت از خدمت و ترک غیبت کارکنان خواهد شد؛ زیرا آموزش موجب خواهد شد که تمامی کارکنان سازمان بتوانند از توانایی‌های خود، حداکثر استفاده را بنمایند.

در صورت وجود آموزش کارکنان، تصادف و ضایعات خطرهای ناشی از کار تا حداقل کاهش می‌یابد.

آموزش، موجب تفاهم بیشتر بین کارکنان و استقرار ارتباطات صحیح می‌شود.

آموزش موجب بالا رفتن روحیه کارکنان می‌شود.

آموزش، قابلیت انعطاف در افراد نسبت به اعمال روش‌های تازه و مترقی را افزایش می‌دهد.

آموزش موجب ایجاد علاقه در کارکنان نسبت به ادامه خدمت در سازمان می‌شود.

آموزش موجب آشنایی و توجیه کارکنان نسبت به اهداف و روش‌های سازمانی می‌شود.

با آموزش، کارکنان قادر می‌شوند با مهارت بیشتر وظایف خویش را به نحو مؤثرتری انجام دهند. در چنین حالتی آنان از نتایج کار خویش رضایت بیشتری حاصل کرده و در خود احساس غرور و آرامش و اهمیت می‌کنند، بین مدیران و کارکنان، محیط انس و همکاری به وجود می‌آید و در نتیجه محیط کار برای همه افراد سازمان مطبوع و لذت‌بخش می‌شود. (موسوی، ۱۳۸۹-۳۱:۳۳)

وجود فرماندهی و رهبری کارزماتیک

مدیریت و فرماندهی، مفاهیم کلیدی هستند. مدیریت عبارت از استفاده بهینه از منابع انسانی و غیرانسانی در جهت تحقق هدف‌های از پیش تعیین‌شده با توجه به قوانین حاکم است. پس رهبری

نظامی، فرماندهی به طور شایسته و پسندیده و متکی بر موازین اخلاقی می‌باشد. شاخص‌های ایجاد انگیزش، همبستگی و انسجام مشارکت و حمایت، تقویت مدیریت و فرماندهی را فراهم می‌آورد (ریاضی، ۱۳۹۱: ۸۳). قرآن کریم در سوره انفال در خصوص وجود رهبری کارزماتیک‌چنین می‌فرماید: در برابر دشمنان هر قدر توانایی دارید، از نیرو و قدرت نظامی آماده سازید. از تکنیک‌های مؤثر جهت افزایش بکارگیری بسیج مردمی، استفاده بهینه و مؤثر از کلیه منابع، امکانات و تجهیزات موجود سازمان، در راستای تحقق اهداف از پیش تعیین شده می‌باشد. در میان این منابع، نیروی انسانی از اهمیت و جایگاه ویژه‌ای برخوردار است که فرماندهان و مدیران این سازمان‌ها باید توجه بیشتری به آن نمایند. چون افزایش بکارگیری بسیج مردمی در سازمان‌های نظامی و دفاعی از دیرباز جزء جدایی‌ناپذیر راهبرد نظامی یک کشور بوده، همواره مورد توجه ویژه رهبران نظامی قرار می‌گیرد و رهبران نقش مؤثری در این راستا دارند و می‌توانند با نوع رهبری خود، زمینه ارتقاء را به نحو شایسته‌ای فراهم آورند و برای رسیدن به هدف‌های عالی از پیش تعیین شده، گام‌های بلندتری بردارند. از ویژگی‌های نیروهای نظامی خصوصیت رهبری است و باید فرماندهان این توانمندی را داشته باشند. به عبارتی، نیروهای نظامی باید این توانمندی را داشته باشند که بتوانند در محیط کاری توان رهبری خود را برای بهبود شرایط اعمال نمایند. اصول کلی رهبری نظامی در نظام توحیدی، درایت و هدایت، نوآوری و خلاقیت، قاطعیت و صراحت، بصیرت و آگاهی می‌باشد (همان: ۱۸۳). رهبری تحول‌آفرین، یکی از تازه‌ترین رویکردهای مطرح شده نسبت به رهبری است که تحقیقات مربوط به آن در کشور انگشت شمار است. نظریه سبک رهبری تحول‌آفرین یکی از چارچوب‌های نظری در دنیا است. در سال‌های اخیر نیز توجه زیادی به آزمودن الگوی نوین مدیریتی رهبری تحول‌گرا شده است. (مدنی و آبسالان، ۱۳۹۴: ۳). فرماندهی دارای چهار عنصر پایدار است. این فلسفه نیاز به تصمیم‌گیری به-موقع، درک واضح و شفاف، هدف و قصد فرماندهی ارشد، توانایی زیردستان در انجام قصد و هدف فرماندهی ارشد و عزم فرمانده در دیدن طرح تا رسیدن به نتیجه موفقیت‌آمیز دارد. این امر نیاز به سبکی از فرماندهی دارد که موجب ارتقاء فرماندهی غیرمتمرکز، آزادی و سرعت اقدام و ابتکار و البته پاسخگویی به فرمانده ارشد دارد. فرماندهی دارای عناصر کلیدی زیر است؛ فرمانده باید اطمینان حاصل کند که زیردستان وی اهداف او، مأموریت خود و محیط راهبردی، عملیاتی و تاکتیکی را درک می‌کنند.

به زیردستان و نیروها در مورد اثر فعالیت آن‌ها و دلیل ضرورت آن توضیح داده شود. منابع کافی به نیروها جهت انجام ماموریت‌شان اختصاص یابد (آشتیانی، ۱۳۹۰: ۹۲).

تجهیزات، آماد و پشتیبانی

امروز که ما نیاز داریم به تجهیزات قوی و هوشمند و به روز، همراه با آگاهی‌های پی‌درپی از نظرات و کید و توطئه دشمن که تجربه امروز ماست و تجربه‌ای است که با آن درگیر هستیم، این تجربه بزرگتر از جنگ نیست و به مراتب کمتر است، می‌توانید از عهده این بر بیایید (بیانات مقام معظم رهبری، ۹۱/۱/۱۶). تجهیز نیروهای مسلح به ابزار و تسلیحات پیشرفته با تاکید بر تولید بومی و برتر ساز و تجهیزات جنگال و لیزری برای مقابله با تهدید ناهمطراز و افزایش سرمایه‌گذاری و ساخت داخلی آنها (بخشی از سیاست‌های اجرایی دفاعی کشور در چارچوب سند چشم‌انداز بیست سال ۸۷/۱۰/۲۱)

بهره‌برداری گسترده از سلاح‌ها و سامانه‌های تجهیزاتی نظامی بر اساس اصول فیزیکی اصل جدید که از نظر تاثیرگذاری قابل مقایسه با سلاح‌های اتمی بوده و کسب اطمینان از وجود مدل-های روزآمد تسلیحات نظامی و تجهیزات ویژه منابع (مادی و فنی) و آشنایی با کیفیت بالای آنها و توسعه مفاهیم برای عملیات‌های آینده برای نبرد و توسعه دکترین حیاتی است. بدون آن نیروهای مسلح نمی‌توانند توان جنگیدن خود از جمله برتری تجهیزاتی را در طول زمان حفظ کنند (حیدری و کلاتری، ۱۳۹۳: ۱۱). در واقع یک پیشران کلیدی که در عملیات نظامی سبب افزایش سرعت راهبردی و عملیاتی در فضای جنگ می‌شود و تا حد زیادی پیش نیاز نیروهای کوچکتر، منعطف-تر و چند ماموریتی را تعیین می‌کند پیشرفت‌های حوزه لجستیک، فرماندهی و کنترل، اطلاعات و نظارت، هدف‌یابی و شناسایی و تجهیزات دقیق با برد بلند بوده که از اهمیت بالایی برخوردار هستند بنابراین اتوماسیون بالا و تجهیزات انعطاف‌پذیر نقش مهمی در چگونگی ساختار بندی یک مجموعه می‌توانند داشته باشند (گیوهان، ۱۳۸۶: ۲۷). صحنه جنگ باید به لحاظ عملیاتی خودکفا و دارای پایگاه پشتیبانی دائمی برای پشتیبانی عملیات‌ها باشد. صحنه جنگ باید تنها آن قسمت از مناطق یا کشورهایی را که مرتبطانند در بر گیرد. در حالی که یک قسمت از صحنه در شرایط جنگی قرار دارد ممکن است بقیه کشورهایی که در صحنه هستند در وضعیت جنگی نباشند (آشتیانی، ۱۳۹۰: ۷۶). در واقع سازمان‌های نظامی، سازمان‌های بسیار پیچیده‌ای هستند که افزون بر

کارکردهای غیرجنگی در هنگام مبارزه از قبیل لجستیک، ارتباطات، پشتیبانی پزشکی، و ... در زمان صلح نیز باید سازمان‌های مناسب برای انجام فعالیت‌های متنوع باشند که از جمله آنها می‌توان به این موارد اشاره کرد: تحقیق و توسعه در جهت سامانه‌های تسلیحاتی تازه و تهیه و تدارک این سامانه‌ها، توسعه اصول و شیوه‌ها برای هدایت جنگ‌ها و عضوگیری نیروهای تازه و آموزش آنها (کروستيو، ۱۳۹۲: ۹۸).

نظم و انضباط و قانون مداری سازمانی

انضباط یعنی سامان گرفتن، خوب نگاه داشته شدن، نظم داشتن و پیروی کامل از دستورات نظامی. گروهی انضباط را اطاعت کورکورانه و گروه دیگر انضباط را با تنبیه یکسان می‌دانند. (فرهنگ لغت معین). انضباط به معنی صحیح اینکه فرد شخصا رفتار و اعمال خود را تحت نظم و قاعده درآورد، خویش را کنترل کند و با توجه به آثار و نتایج اعمال خویش اقدام نماید (شریعتمداری، ۱۳۸۵: ۶۵). در سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ "سازماندهی و حفظ وحدت، اقتدار، انضباط، انسجام، جاذبه و بهبود معیشت و منزلت، توسعه و تحول نظام آموزشی، تحرک و سرعت عمل، اصلاح سامانه‌ها و روش‌ها و حذف موازی‌ها، بهینه‌سازی سامانه مدیریت" مورد توجه و تاکید قرار گرفته است (سند چشم‌انداز ۱۴۰۴).

طرح‌ریزی و سازماندهی بهینه

مقدمه اجرای مأموریت و مقابله با تهدیدات جنگ‌های آتی، نیازمند شناخت فضای نبرد آینده و استفاده از تمام ظرفیت‌ها و مؤلفه‌های قدرت ملی موجود در قلمرو مأموریت می‌باشد. در چنین شرایطی عملیات‌های مشترک می‌تواند با بهره‌گیری از کلیه ظرفیت‌های موجود، باعث افزایش بهره‌وری و اثربخشی راهبردها و راهکنش‌ها گردد. "نیروی مشترک" امروزه نسبت به هر زمان دیگر اهمیت بیشتری پیدا کرده است؛ چرا که در دنیای امروز، تفاوت‌های سنتی بین بازیگران عملیات دریایی، زمینی و هوایی کمتر شده است و اگر نیروی دریایی، زمینی و هوایی به عنوان یک نیروی متحد با یکدیگر به عملیات بپردازند، می‌توانند ضربه قوی‌تری ایجاد کنند، اثربخشی عملیاتی را حداکثر کنند و شانس موفقیت را افزایش دهند. امروزه کشورهای پیشرفته راجع به یک «فضای جنگی» چند بعدی متحد فکر کرده و عمل می‌نمایند (معاونت اطلاعات ارتش جمهوری

اسلامی ایران، ۱۳۹۴: ۳۵). تشکیل فرماندهی مشترک منطقه‌ای یکی از راهکارهای نظامی مهم در سازماندهی نیروها به منظور ایجاد حداکثر بهره‌وری منابع و بالاترین اثربخشی نیروهای چندگانه در دستیابی به اهداف نظامی در یک منطقه جغرافیایی مشخص می‌باشد. در تعریف فرماندهی مشترک، آن را "یک فرماندهی با یک فرمانده واحد، نام می‌برند (شهلائی و همکاران، ۱۳۹۵).

آمادگی معنوی

خواستگاه سیاست‌های دفاعی کشور برگرفته از قانون اساسی، سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ و بیانات فرمانده معظم کل قوا به عنوان عالی‌ترین مقام کشور است. خواستگاه این سه موضوع نیز برگرفته از قرآن و سیره گفتاری و رفتاری پیامبر اکرم (ص) و ائمه اطهار (ع) است که در هر سه، اصل معنویت دیده می‌شود. ارتش معنویت محور به این معنی است که معنویت در تمام ارکان نیروهای نظامی ایران جایگاه خاص خود را دارد. مقام معظم رهبری (مدظله العالی) می‌فرمایند «به تمام مراکز قانون گذاری و آحاد ملت توصیه می‌کنم که مقررات اسلامی را رعایت کنند»، نیروهای مسلح نیز جزو آحاد ملت هستند و در اینجا جایگاه و اصل معنویت محوری در کار ما مشخص است. برای ایجاد بازدارندگی و ارتقای توان دفاعی، کشور نیازمند یک ارتش مکتبی، انقلابی و معنویت محور می‌باشد. معنویت که وجود داشته باشد، بصیرت، تکلیف‌گرایی، صبر و تحمل سختی‌ها، شجاعت، ایجاد انگیزه معنوی، کار برای خدا، مدیریت جهادی، ابتکار و خلاقیت، متعهد بودن، توکل به خدا، ولایت‌مداری، مومن بودن، ایثار و فداکاری و شهادت‌طلبی هم وجود خواهد داشت و موجب مقاومت و ایستادگی در برابر تهدید در جنگ اراده‌ها می‌شود. (سیاری، ۱۳۹۸)

جمع بندی عوامل تأثیرگذار بر بکارگیری نیروی مردمی

در گام بعدی، مزایای موثر بر به کارگیری نیروی مردمی مشخص گردید. که با بررسی ادبیات تحقیق و انجام مطالعات محیطی، ۶ عامل موثر کارگیری نیروی مردمی در سازمان تعیین گردید. در نهایت از مطالعه کلیه مطالب مطرح شده (قرآن کریم، احادیث و روایات، فرمایشات امامین انقلاب، نظرات علما و صاحب نظران (مطالعات پیشین) و مطالعات محیطی در ارتباط با به کارگیری نیروی مردمی، مدل مفهومی در قالب شکل (۱) ارائه گردیده است.

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

پیشینه پژوهش

حسین زاده حجازی (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان نقش ها و کارکرد های بسیج مردمی چیست، نشان داد که اگرچه طراحی راهبرد و تنظیم اسناد راهبردی در مرحله برنامه ریزی به عنوان یک طرح تلقی می شود، اما یکی از الزام های اثربخشی برنامه ریزی راهبردی، به روزرسانی مستمر آن مبتنی بر پویایی نظام سازمانی و محیط است. براساس نتایج حاصل از تحقیق مذکور، می بایستی از طریق تدوین راهبردهای ذیل، نقاط ضعف را به قوت و تهدیدها را به فرصت تبدیل کرد تا زمینه های کارآمدی بیشتر و ارتقای اثربخشی بسیج در کشور (وضعیت مطلوب) فراهم شود: شبکه سازی فراگیر بین اعضا، فرهیختگان، نخبگان و استادان ارزشی، شکل ها و نهادهای همسو (مبتنی بر ظرفیت فناوری های نوین با کارکردهای مختلف نظیر مدیریت دانش و انتقال تجربه های هم افزایی، آموزش و توانمندسازی، بانک اطلاعاتی، تولید محتوا و...)؛ ایفای نقش محوری در تشکیل جبهه فرهنگی انقلاب اسلامی از طریق ایجاد اتحاد و تعامل بین شکل ها و نهادهای همسوی دانشگاهی؛ اجرای برنامه های مشترک و بهره گیری از ظرفیت فرهیختگان، نخبگان و استادان ارزشی در راستای بازتولید گفتمان حضرت امام(ره) و مقام معظم رهبری(مدظله العالی) و فرهنگ تفکر بسیجی، به منظور تأثیرگذاری در منطقه و جهان اسلام و تحقق تمدن نوین اسلامی.

رشید و کریمی (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان بررسی عوامل مؤثر در توان بسیج مردمی در قالب الگوی بازدارندگی همه‌جانبه‌ی دفاعی ج.ا.ا در مقابل تهدیدات ناهمطراز نشان دادند در حوزه‌ی مسائل دفاعی به بررسی تأثیر توان بسیج مردمی بر بازدارندگی همه‌جانبه‌ی ج.ا.ا پرداخته و عوامل و شاخص‌های مرتبط با آن را ارائه می‌نمایند. ابتدا به روش کیفی - عناصر ذی‌مدخل در بازدارندگی همه‌جانبه‌ی دفاعی ج.ا.ا مورد بررسی قرار می‌گیرد و سپس در مراحل کمی با رجوع به جامعه‌ی نمونه میزان تأثیر عوامل احصاء شده بر الگوی مذکور مورد ارزیابی واقع می‌شود. این تحقیق با روش آمیخته انجام و در تجزیه تحلیل یافته‌ها از روش‌های توصیفی و استنباطی و در آزمون فرضیات از فرمول مجذور K برای مشخص شدن معناداری استفاده شده است. در بررسی به‌عمل آمده مشخص می‌گردد که سه عامل - آمادگی اعتقادی بسیج - آمادگی رزمی بسیج و فراگیر سازی (توسعه) بسیج مردمی نقش ویژه‌ای در ارتقاء توان بازدارندگی همه‌جانبه‌ی دفاعی ج.ا.ا در مقابل تهدیدات ناهمطراز دارد.

مصطفوی و آشتیانی (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان راهبردهای بهره‌گیری از نیروهای مردمی در تامین نیازمندی‌های انسانی بخش دفاع نشان دادند ج.ا.ا ایران با وجود تجارب جنگ تحمیلی و فعالیت‌های پس از آن در این عرصه، با وجود تهدیدهای خارجی و داخلی همچنان به دنبال طراحی و برقراری نظام مطمئن تامین منابع انسانی می‌باشد که دربرگیرنده احاد جمعیت کشور است. هدف پژوه مذکور، تدوین راهبردهای بهره‌گیری از نیروهای مردمی در تامین نیازمندی‌های منابع انسانی بخش دفاع در شرایط مختلف است. داده‌های مورد نیاز این تحقیق از راه پیگیری نظرات مردم، فرماندهان نظامی، نخبگان رشته‌های علوم اجتماعی، مدیریت و کارشناسان نظامی به روش اسنادی، پیمایش و گروه کاری به دست آمده و سپس با استفاده از یافته‌ها، تحلیل راهبردی SWOT انجام شده است. نتایج تحقیق نشان داد تغییر ساختار تامین نیروهای مردمی با ایجاد مدیریت واحد، ارتباط دوره‌ای احاد مردم با بخش دفاعی برای فراگیری آموزش، حفظ آمادگی رزمی و در صورت لزوم پیوستن به یگان‌های نیروهای مسلح، استفاده از ظرفیت‌های مراکز اجرایی و دانشگاهی کشور برای پاسخگویی به نیازهای آموزشی بخش دفاعی می‌تواند آمادگی نیروهای مسلح را برای انجام ماموریت‌ها و مقابله با تهدیدهای خارجی افزایش دهد.

روش‌شناسی پژوهش

روش تحقیق در این پژوهش، توصیفی-تحلیلی و از نوع مطالعه زمینه‌ای - موردی به صورت پیمایشی می‌باشد. در این پژوهش از روش‌های گردآوری داده‌ها به صورت کتابخانه‌ای (اسنادی) و تحقیقات میدانی استفاده می‌شود. تجزیه و تحلیل در این تحقیق به روش کمی و کیفی انجام شد. در مرحله اول با استفاده از روش‌های تحلیل محتوا و تحلیل کیفی برای تبیین مزایای به‌کارگیری نیروی مردمی استفاده شد؛ و در مرحله بعد با استفاده از روش‌های کمی آماری نسبت به احصاء و تعیین عوامل مؤثر در به‌کارگیری نیروی مردمی با بهره‌گیری از نرم‌افزارهای EXCEL و SPSS و با استفاده از روش‌های کمی آماری توصیفی و استنباطی تحلیل صورت گرفت. با توجه به تخصصی بودن موضوع تحقیق، محدودیت افراد خبره و صاحب‌نظر مرتبط با مسائل به‌کارگیری نیروی مردمی، جامعه خبرگی این پژوهش از بین خبرگان و متخصصان در سطح نیروهای مسلح، کشور و سازمان‌های مرتبط، به صورت هدفمند حدود ۵۴ نفر برآورد شده است.

فرضیه‌های پژوهش

بین توسعه آموزش‌های متناسب و بکارگیری نیروی مردمی در یک سازمان نظامی رابطه معناداری وجود دارد.

بین تجهیزات، آماذ و پشتیبانی و بکارگیری نیروی مردمی در یک سازمان نظامی رابطه معناداری وجود دارد.

بین وجود فرماندهی و رهبری کارزماتیک و بکارگیری نیروی مردمی در یک سازمان نظامی رابطه معناداری وجود دارد.

بین نظم و انضباط و قانون‌مداری سازمانی و بکارگیری نیروی مردمی در یک سازمان نظامی رابطه معناداری وجود دارد.

بین طرح ریزی و سازماندهی بهینه و بکارگیری نیروی مردمی در یک سازمان نظامی رابطه معناداری وجود دارد.

بین آمادگی معنوی و بکارگیری نیروی مردمی در یک سازمان نظامی رابطه معناداری وجود دارد.

یافته‌های پژوهش

در این بخش به منظور تحلیل داده‌های پژوهش و استنباط آماری از تحلیل‌های مختلفی استفاده گردیده است. در ادامه به منظور بررسی وضعیت متغیرهای تحقیق نظیر توسعه آموزش‌های متناسب تجهیزات، آماد و پشتیبانی، وجود فرماندهی و رهبری کارزماتیک، نظم و انضباط و قانون مداری سازمانی، طرح ریزی و سازماندهی بهینه و آمادگی معنوی از آزمون فرض آماری میانگین یک جامعه یا عبارتی از آزمون T تک نمونه‌ای استفاده گردیده است که در واقع تفاوت بین میانگین نمونه مورد بررسی را با یک مقدار مفروض مورد آزمون قرار می‌دهد. بطور خلاصه برای بررسی وضعیت هر کدام از متغیرهای تحقیق از آزمون آماری میانگین یک نمونه استفاده گردید. به منظور عدم تداخل با فرضیات تحقیق در هر مورد، گزاره مربوطه به صورت سوال مطرح شده است. فرضیه صفر در تمام متغیرهای تحقیق با توجه به طیف ۵ تایی لیکرت به این صورت است: آزمون فرض:

$$H_0: (\text{فرضیه صفر}) = 3 \mu$$

$$H_1: (\text{فرضیه مقابل}) \neq 3 \mu$$

با توجه به اینکه تمامی سوالات پرسشنامه بصورت مستقیم طراحی شده‌اند میانگین بدست آمده در بازه ۳ تا ۵ به معنای وضعیت مناسب و در بازه ۱ تا ۳ به معنای نامناسب می‌باشد. در نتیجه چنانچه میانگین بدست آمده بیشتر از عدد ۳ باشد فرضیه تحقیق تأیید می‌شود و در غیر اینصورت فرضیه تحقیق رد می‌شود. در ادامه نتایج حاصل از آزمون میانگین یک جامعه در افراد مورد بررسی مورد بحث قرار می‌گیرد.

جدول ۱: آزمون فرض آماری میانگین یک جامعه

متغیرهای تحقیق	ضریب معناداری	آماره t بحرانی (اعداد معناداری)	میانگین	تائید یا رد فرضیه
توسعه آموزش‌های متناسب	۰,۴۰۹	۰,۸۲۶	۳,۹۶۵۱	مناسب
تجهیزات، آماد و پشتیبانی	۰,۴۴۳	۰,۷۳۸	۲,۰۴۲۹	نامناسب
وجود فرماندهی و رهبری کارزماتیک	۰,۰۰۰	۷,۱۴۰	۳,۶۴۶۷	مناسب

نظم و انضباط و قانون مداری سازمانی	۰,۰۴۸	۱,۹۸۵	۳,۹۱۵۸	مناسب
طرح ریزی و سازماندهی بهینه	۰۰۰۰	۵,۱۴۰	۳,۲۳۹۵	مناسب
آمادگی معنوی	۰۰۰۰	۸,۰۲۰	۳,۶۳۰۵	مناسب

با تحلیل جدول (۱) متوجه این امر خواهیم شد که تنها متغیر تجهیزات، آماد و پشتیبانی در شرایط نامناسب قرار دارند. رتبه بندی متغیرهای تحقیق برای رتبه بندی متغیرهای تحقیق از آزمون فریدمن استفاده شده است. فرض صفر و فرض یک در آزمون فریدمن بصورت زیر می باشد:

H_0 : میانگین رتبه ها یکسان است.

H_1 : حداقل دو رتبه دارای میانگین متفاوتی می باشد.

بر اساس جدول (۲) آزمون فریدمن انجام شده می توان گفت که میانگین متغیرهای تحقیق دارای تفاوت معنی داری با یکدیگر هستند.

جدول ۲: نتایج آزمون فریدمن

ابعاد متغیرهای تحقیق
سطح معناداری (Sig): ۰,۰۰۰

جدول ۳: رتبه بندی متغیرهای تحقیق

متغیر	میانگین رتبه
وجود فرماندهی و رهبری کارزماتیک	۵,۱۱
آمادگی معنوی	۵,۴۴
توسعه آموزش های متناسب	۳,۹۹
تجهیزات، آماد و پشتیبانی	۵,۰۹
نظم و انضباط و قانون مداری سازمانی	۵,۹۹
طرح ریزی و سازماندهی بهینه	۳,۹۹

همانطور که از جدول (۲) پیداست، متغیر وجود فرماندهی و رهبری کارزماتیک دارای بیشترین

میزان و متغیر طرح ریزی و سازماندهی بهینه دارای کمترین رتبه را از نظر پاسخ دهندگان می باشد.

آزمون همبستگی پیرسون

جهت بررسی ارتباط بین به کارگیری نیروی مردمی با ابعاد شناسایی شده از آزمون همبستگی پیرسون استفاده گردید، که با توجه به نتایج حاصل از آزمون ضریب همبستگی مطابق جدول (۳) در سطح خطای ($\alpha = 0/05$) مشخص گردید که ارتباط معنی داری میان به کارگیری نیروی مردمی با ابعاد توسعه آموزش‌های متناسب، تجهیزات، آماد و پشتیبانی، وجود فرماندهی و رهبری کارزماتیک، نظم و انضباط و قانون مداری سازمانی، طرح ریزی و سازماندهی بهینه، آمادگی معنوی وجود دارد.

جدول ۴: نتیجه حاصل از آزمون همبستگی پیرسون

ابعاد	ضریب همبستگی	عدد معنی داری	نتیجه آزمون
توسعه آموزش‌های متناسب	۰,۱۱۲	۰,۰۰۳	وجود ارتباط معنی داری
تجهیزات، آماد و پشتیبانی	۰,۱۴۱	۰,۰۰۲	وجود ارتباط معنی داری
وجود فرماندهی و رهبری کارزماتیک	۰,۱۱۴	۰,۰۰۱	وجود ارتباط معنی داری
نظم و انضباط و قانون مداری سازمانی	۰,۲۵۴	۰,۰۰۱	وجود ارتباط معنی داری
طرح ریزی و سازماندهی بهینه	۰,۱۶۸	۰,۰۰۱	وجود ارتباط معنی داری
آمادگی معنوی	۰,۴۷۱	۰,۰۰۱	وجود ارتباط معنی داری

نتیجه‌گیری

در انجام فعالیت های نظامی برخلاف فعالیت های تولیدی، سرمایه نمی تواند جانشین نیروی کار انسانی گردد. فناوری های نوین نیز به تنهایی توان بهره گیری در چنین کارهایی را ندارند. در مأموریت های نظامی، نیروی انسانی عام ارائه فعالیت های نظامی است. بنابراین تأثیر مثبت و منفی آنها در بهره وری بستگی به تعداد، تخصص، روش چگونگی به کارگیری نیروی انسانی و خبرگی استفاده کننده گان دارد. به کارگیری نیروی انسانی در رزم، از گذشته تا کنون دستخوش تغییرات زیادی بوده است. از آنجایی که مفهوم به کارگیری نیروی مردمی بنابر نوع المان، موقعیت و شرایط می تواند به اشکال مختلفی ایفای نقش کند. از اینرو مشخص کردن عوامل تاثیرگذار در مورد به

کارگیری نیروی مردمی می تواند خط و مشی و مسیر پژوهش را روشن سازد. نتایج آزمون فرض آماری میانگین نشان داد که تفاوت بین میانگین نمونه با یک مقدار مفروض مورد آزمون قرار گرفت که نتایج حاکی از آن بود که تنها متغیر تجهیزات، آماد و پشتیبانی در شرایط نامناسب قرار دارد. براساس بر آزمون فریدمن متغیر وجود فرماندهی و رهبری کارزماتیک دارای بیشترین میزان و متغیر طرح ریزی و سازماندهی بهینه دارای کمترین رتبه را از نظر پاسخ دهندگان می باشد.

پیشنهادها

فراگیر کردن و گسترش چتر فرهنگ به کارگیری نیروی مردمی بر آحاد ملت بزرگ ایران به منظور ایجاد فرصت بهتر برای استفاده ی هدفمند از ظرفیت های عظیم آنان و نیز تقویت احساس مسئولیت و مشارکت در تأمین اهداف کشور از طریق حضور هوشمندانه و مستمر فرماندهان و اعضای مؤثر نیروهای نظامی در عرصه های فرهنگی و اجتماعی.

تعمیق، تحکیم و گسترش فرهنگ دینی و انقلابی و فضا سازی سالم فرهنگی و تقویت شعائر اسلامی و ملی در جامعه به ویژه در مساجد، هیئت های مذهبی و ورزشی و به منظور جذب هرچه بیشتر جوانان و نوجوانان به منظور به کارگیری نیروی مردمی.

با توجه به فراوانی جمعیت جوان کشور و خیل عظیم انسان هایی که به نظام مقدس اسلامی معتقدند و آماده تلاش، فعالیت و فداکاری بی مزد و منت در راه آرمان ها و اهداف نظام و پیشرفت و سربلندی کشور هستند، ضروری است به این منبع عظیم انسانی به عنوان پشتوانه پایان ناپذیر مردمی توجه شود و ظرفیت نیروهای نظامی برای تأمین نیروی انسانی به شایستگی به کار گرفته شود. این کار نیازمند فرهنگ سازی، برنامه ریزی و بستر سازی مناسب و ایجاد یک اراده ملی است.

پیاده سازی راهبردهای اجرایی به کارگیری نیروی مردمی با برنامه زمان راهبردهای حوزه آموزش، برنامه های اجرایی (عملیاتی) در قالب طرح، پروژه و فعالیت های برنامه زمان بندی و تأمین اعتبار مربوطه و بر اساس اولویت های تعیین شده در سطوح مختلف کشور.

گسترش محدوده وسیع حوزه آموزش به کارگیری نیروی مردمی، در تحقیقات آتی به راهبردهای محدودتر و تخصصی تر.

منابع

قرآن کریم.

حضرت امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه) (۱۳۸۹). صحیفه نور، تهران، انتشارات موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (رحمت‌الله‌علیه)، جلد ۳، ۵ و ۲۱، چاپ پنجم.

امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، مجموعه بیانات، قابل دسترسی در: www.Khamenei.ir

حسین زاده حجازی، سید محمد، مردانی، محمدرضا (۱۳۹۹). معرفی راهبردهایی برای ارتقای اثربخشی و کارآمدی بسیج دانشجویی، راهبرد دفاعی، ۱۴(۵۵)، ۱-۴۰.

خلیلی پور رکن آبادی، علی؛ نورعلی وند، علی (۱۳۹۱). تهدیدات سایبری و تأثیر آن بر امنیت ملی، مطالعات راهبردی، ۱۵(۵۶)، ۱۶۷-۱۹۶.

خلیلی شورینی، سیاوش (۱۳۸۶). روش تحقیق پیشرفته، تهران، نشر یادواره کتاب، چاپ ششم

دانش آشتیانی، محمد باقر (۱۳۹۰). مدیریت استراتژیک (دفاعی - امنیتی)، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی

سون تزو (۱۳۹۶). ترجمه تحلیلی هنر جنگ نوشته ابوذر مرادی و همکاران. کرج، انتشارات نارین رسانه.

طاهری، حسن (۱۳۸۱). بررسی عوامل انگیزشی مؤثر بر جذب نوجوانان و جوانان در بسیج، رساله دافوس. طباطبایی، سید محمد حسین (۱۳۶۳). المیزان.

گرشاسبی، علیرضا؛ یوسفی، مجتبی (۱۳۹۵). بررسی اثرات تحریم بین المللی بر متغیرهای کلان اقتصادی ایران، تحقیقات مدل‌سازی اقتصادی (۲۵)۷، ۱۲۹-۱۸۲.

ملکی، غلامرضا؛ رضایی، عباس (۱۳۹۹). جنگ ناهم‌تراز، تهران، فرماندهی و انتشارات آجا.

میرسپاسی، ناصر (۱۳۸۱). مدیریت استراتژیک منابع انسانی و روابط کار، تهران، انتشارات میر.

نظامی، قدیر (۱۳۸۳). نحوه جذب، سازماندهی و به کارگیری نیروهای مردمی در ایران و جهان، تهران، مرکز برنامه ریزی و تألیف کتابهای درسی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی.

نوذری، فضل‌الله (۱۳۹۲). ژئوپلیتیک حوزه دریای عمان، تهران، انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی.

نوروزی، محمد تقی (۱۳۸۵). فرهنگ دفاعی - امنیتی، تهران، انتشارات سنا.

ورعی، سید جواد (۱۳۸۰). مبانی فقهی دفاع از سرزمین‌های اسلامی، حکومت اسلامی، ۸(۲۸)، ۴۲-۷۱.